

Perspektywy dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego po obchodach jubileuszu 500-lecia Reformacji w Polsce

Perspective for Lutheran-Roman Catholic Dialogue after the 500th Anniversary of the Reformation in Poland

Słowa kluczowe: dialog, ekumenizm, luteranizm, rzymski katolicyzm, nauka o usprawiedliwieniu, reformacja

Keywords: dialogue, ecumenism, Lutheranism, Roman Catholicism, doctrine of justification, Reformation

Streszczenie

Dialog luterkańsko-rzymskokatolicki można uznać za ten, który może poszczycić się największym dorobkiem wspólnych dokumentów teologicznych – porównując go z innymi wewnątrzchrześcijańskimi dialogami bilateralnymi. Luteranie i katolicy w roku 1999 przyjęli „Wspólną deklarację w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”, która została zaaprobowana niedawno przez rodziny konfesyjne ewangelików reformowanych, metodystów i anglikanów. Artykuł omawia stan aktualny i perspektywy tego dialogu, odnosząc go do kontekstu lokalnego, czyli Polski oraz do istotnego wydarzenia, jakim były obchody Jubileuszu 500-lecia Reformacji. W części historycznej został omówiony przebieg dialogu na forum światowym oraz ukazano polską recepcję tego procesu. Przywołano przesłanie encykliki ekumenicznej *Ut unum sint* papieża Jana Pawła II z roku 1995 oraz jego spotkania z polskimi ewangelikami. Kontekstem bieżącej analizy jest sytuacja w polskim ekumenizmie, jaka ma miejsce po obchodach Jubileuszu 500-lecia Reformacji. Polski ruch ekumeniczny został scharakteryzowany jako ekumenizm

¹ Bp dr hab. Marcin Hintz, prof. ChAT, kierownik Sekcji Ewangelickiej i Katedry Teologii Systemaczej w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

elit, dotyczy on dużych miast i ośrodków uniwersyteckich, ma znaczące osiągnięcia na polu naukowym, lecz brak przełożenia na szerokie kręgi wiernych. Tym samym stan polskich relacji luterkańsko-rzymskokatolickich został określony jako trend boczny, wymaga on po obu stronach podjęcia wielu działań, by pierwotny entuzjazm nie był tylko zjawiskiem historycznym.

Abstract

Lutheran-Catholic dialogue can be considered one that can boast of the greatest achievements when compared with other intra-Christian bilateral dialogues. In 1999, Lutherans and Catholics announced the “Joint Declaration on the Doctrine of Justification”, a document recently approved by the confessional families of Reformed Protestants, Methodists and Anglicans. The article discusses the current status and perspectives of this dialogue, referring to the local context, i.e. Poland, and to an important event, which was the celebration of the 500th Anniversary of the Reformation. The historical section of the article discusses the course of the dialogue on the global forum and shows the Polish reception of this process. The message of the ecumenical encyclical *Ut unum sint* of Pope John Paul II from 1995 and his meetings with Polish evangelicals are recalled. The context of the current analysis is the situation in Polish ecumenism that takes place after the 500th anniversary of the Reformation in Poland. The Polish ecumenical movement has been characterized as the ecumenism of the elite, it concerns large cities and university centres, it has great achievements in the field of academia, but it does not translate into broad circles of believers. Thus, the condition of Polish Lutheran-Roman Catholic relations has been defined as a sideways trend; it requires a lot of action on both sides so that the original ecumenical enthusiasm does not just remain a historical phenomenon.

Wprowadzenie

Mówienie czy pisanie o perspektywach dialogu ekumenicznego jest niczym prorokowanie, może wręcz prognozowanie pogody. To próba prognozowania czegoś niepewnego w kontekście globalnych zmian, wirtualizacji rzeczywistości społecznej, jak też i szeroko rozprzestrzeniających się procesów sekularyzacyjnych. Zatrzymywanie się jednak jedynie na historii ruchu ekumenicznego i świętowanie rocznic, celebrowanie dawnych podniosłych wydarzeń albo analizy treści dawnych,

choćby najwspanialszych dokumentów, uczynią z nich bezużyteczne pomniki, jeśli nie będziemy próbować przekuć ich przełomowego przesłania w czyny. A to nie będzie możliwe, jeśli nie będą podejmowane próby diagnozy kierunków rozwoju Kościoła, dróg, którymi powinien on zmierzać – a jak czytamy wprost w jednym z podtytułów *Ut unum sint*: „Droga ekumenizmu jest drogą Kościoła”. Mamy więc prawo, a nawet obowiązek, prorokować o perspektywach progresji lub regresji owej *via oecumenica*.

Trudno jest być prorokiem we własnym kraju. To egzystencjalne doświadczenie było udziałem samego Jezusa, gdy przybył do rodzinnego Nazaretu. Według relacji Mateusza, rozpoznany został jako syn cieśli Józefa i Marii, jako brat Jakuba, Józefa, Szymona i Judy oraz niewymienionych z imion siostr, wywołał zgorszenie i miał wówczas stwierdzić: „Tylko w ojczyźnie i w swoim domu prorok nie znajduje uznania” (Mt 13,57 BE).

To doświadczenie odrzucenia przez swoich nie było, o dziwo, udziałem papieża, który przybył do Watykanu z dalekiego kraju. Gdy w 1978 roku kardynał Karol Wojtyła (1920-2005) z Krakowa został biskupem Rzymu i głową rzymskokatolickiego Kościoła, nie tylko wielu Włochów, ale i katolików na całym świecie nie bardzo wiedziało, gdzie znajduje się ta Polska. Gdy w czerwcu 1979 Jan Paweł II przybył do swej ojczyzny, tę wizytę określono jako akt, który zmienił oblicze ziemi, tej ziemi, polskiej ziemi. W roku 2019 minęło 40 lat od tamtej wizyty, a od wizyty w ewangelickim kościele Świętej Trójcy w Warszawie upłynęło już 28 lat, miała ona miejsce 9 czerwca 1991 roku. Kilka dni wcześniej, 5 czerwca, odbyło się nabożeństwo ekumeniczne w prawosławnej katedrze św. Mikołaja w Białymstoku. Była to wówczas już czwarta pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny i dopiero pierwsze spotkanie w niekatolickiej świątyni z braćmi i siostrami w wierze spoza rzymskokatolickiego Kościoła. Drugie takie spotkanie odbyło się w luterkańskim kościele Świętej Trójcy w Skoczowie w roku 1995, kilka dni przed ogłoszeniem encykliki ekumenicznej *Ut unum sint*.

W roku 1981 Krzysztof Zanussi wyreżyserował film biograficzny „From a far country: Pope John Paul II”, wł. „Da un paese lontano (Giovanni Paolo II)”, który ukazywał drogę życiową krakowskiego duchownego. W tym filmie nie znajdziemy właściwie żadnych wątków ekumenicznego zaangażowania Karola Wojtyły w jego polskiej drodze.

Jan Paweł II bez wątpienia zmienił także oblicze ekumenizmu na ziemi, całej ziemi, w tym w sposób szczególnie wpłynął na dialog luterancko-rzymskokatolicki. Był tym, który napisał nie tylko ekumeniczną encyklikę *Ut unum sint* w roku 1995, ale też tą osobą², która realizowała w praktyce zapisy „Dekretu o Ekumenizmie”, którego 55. rocznicę obchodzono w 2019 roku. Był tym papieżem, za którego pontyfikatu, dokładnie 20 lat temu, ratyfikowano przełomowy dokument dialogu luterancko-katolickiego, jakim jest „Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”.

W *Ut unum sint*, na samym początku w p. 8, znajdujemy stwierdzenie: „...słowa «Dekretu *Unitatis redintegratio*» należy odczytywać w kontekście całego soborowego nauczania. Sobór Watykański II wyraża decyzję Kościoła, który zamierza podjąć działania ekumeniczne na rzecz jedności chrześcijan oraz z przekonaniem i energią wzywać do tego innych: «Sobór święty zachęca wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, by rozeznając znaki czasu, pilnie uczestniczyli w dziele ekumenicznym»” (Jan Paweł II 2017, 351).

Bez wątpienia, ekumenizm stanowił jeden z priorytetów pontyfikatu Jana Pawła II, ale nie stanowił on jednak ważnego punktu jego przesłania dla polskiego społeczeństwa: akcenty polskich pielgrzymek zostały postawione w innych miejscach, a przynajmniej tak było owo przesłanie odczytywane. Gdy dobrych kilka lat po ogłoszeniu *Ut unum sint*, a nawet po przyjęciu „Wspólnej deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”, podczas jednego z nabożeństw ekumenicznych z ust

² Pełną dokumentację i opis ekumenicznej posługi Jana Pawła II, jak też papieży od Jana XXIII począwszy zawiera tom: Glaeser 2017a.

rzymskokatolickiego biskupa usłyszałem: „musimy ten ekumenizm uprawiać, bo tak nakazuje nam to nasz ojciec święty Jan Paweł II”, to było to dla mnie znakiem, że chyba prorocka misja Jana Pawła II w obszarze ekumenizmu w Polsce została przyjęta podobnie jak nauczanie Jezusa w Nazarecie. Dodam jedynie, że miejscem, gdzie padły słowa, o tym, że „musimy uprawiać ekumenizm”, była... Częstochowa, serce polskiego katolicyzmu, miejsce szczególne dla Jana Pawła II.

By nakreślić perspektywy, próbować prognozować nadchodzące tendencje i kierunki, potrzebne jest odniesienie się nie tylko do przeszłości, ale nade wszystko do stanu aktualnego. Tymi punktami odniesienia dialogu luteransko-rzymskokatolickiego są dotychczasowe etapy, czyli fazy dialogu światowego, w sposób szczególny zaś doświadczenie upamiętnienia Jubileuszu 500-lecia Reformacji, który po raz pierwszy miał wymiar prawdziwie globalny. Miał też kontekstualizację w polskim wymiarze lokalnym, który poprzez media społecznościowe nabral zupełnie nowego, nieznanego dotąd wymiaru (Ostruszka 2018).

Pięć faz dialogu luteransko-rzymskokatolickiego

Żaden inny z wewnątrzchrześcijańskich dialogów bilateralnych czy multilateralnych nie może poszczycić się sformułowaniem takich osiągnięć, jak ten pomiędzy luteranami a rzymskimi katolikami. Największe znaczenie ma „Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu” z roku 1999, ale długa, owocna droga do tego dokumentu godna jest odnotowania. Dokument ten został później ratyfikowany nie tylko przez luteran, ale także przez Kościoły tradycji reformowanej, metodystycznej i wreszcie anglikańskiej. Tym samym jest to dokument pięciu tradycji konfesyjnych.

Dialog bilateralny na przestrzeni niemal już 55 lat jest dzielony na pięć faz lub etapów. Krokiem umożliwiającym jego powstanie, stanowiącym ze strony rzymskiej *conditio sine qua non* i formułującym, jak stwierdza to Wojciech Hanc, definicję katolickiego ekumenizmu, był dokument soborowy *Unitatis redintegratio* (Hanc 2005, 164-171),

ogłoszony dokładnie 21 listopada 1964 roku. Dekret ten otworzył drogę do dialogu, który zaowocował szeregiem głębokich studiów, raportów i dokumentów.

Wśród polskich osiągnięć badawczych należy wskazać na całościowe opracowanie i zbiór tłumaczeń dokumentów źródłowych, wydany w roku 2003 przez luteranina Karola Karskiego i franciszkanina Stanisława Celestyna Napiórkowskiego, pt. „Blżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000” (Karski, Napiórkowski 2003). W tomie tym zawarte są teksty wszystkich dokumentów pierwszych trzech faz dialogu w tłumaczeniu na język polski. Na pierwszym planie w tym zbiorze jest, rzecz jasna, „Wspólna Deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”. Kolejnych już 20 lat dialogu, dzielących nas od ogłoszenia tej deklaracji, czyli dwóch pierwszych dekadach XXI wieku, pozwala stwierdzić, że nie pojawiły się dokumenty o podobnej randze. Raport z roku 2013 przygotowany na rok obchodów Jubileuszu 500-lecia Reformacji nie ma takiego znaczenia, choć spotkał się z ogromnym oddźwiękiem (*Od konfliktu do komunii. Luterancko-katolickie wspólne upamiętnienie reformacji w 2017 roku. Raport luterancko-rzymskokatolickiej komisji dialogu ds. jedności* 2017). Poniżej przywołane zostaną najważniejsze osiągnięcia każdej z czterech historycznych faz dialogu i opisany zostanie stan obecny. Każdy z etapów miał swoje punkty ciężkości i specyficzne osiągnięcia³.

Praca wspólnej Komisji luterancko-rzymskokatolickiej rozpoczęła się formalnie 3 lata po ogłoszeniu przez Kościół rzymskokatolicki soborowego „Dekretu o Ekumenizmie”, czyli w roku 1967, a została zakończono po 5 latach opublikowaniem kamienia milowego luterancko-katolickiego ekumenizmu, jaki stanowi „Raport z Malty” zatytułowany „Ewangelia a Kościół”. W pierwszym roku pracy Komisji, przewodniczącym ówczesnego Sekretariatu do spraw Popierania Jedności Chrześcijan był niemiecki jezuita, kard. Augustin Bea (1881-1968), zaś prezydentem

³ W niniejszym opracowaniu, odwołuję się do wyników badań własnych przedstawionych w pracy: Hintz 2015.

Światowej Federacji Luterkańskiej amerykański hierarcha, bp Fredrik A. Schiotz (1901-1989), prezydent w latach 1963-1970. Nieoficjalne prace komisji miały miejsce już w roku 1965, gdy powołano współprzewodniczących grupy roboczej w osobach: bp Hermanna Volka (1903-1988), ordynariusza Moguncji oraz luterkańskiego bpa Bawarii, Hermanna Dietzfelbingera (1908-1984), wcześniejszego wieloletniego pełnomocnika VELKD do spraw kontaktów z Episkopatem Niemiec KRK (Seidler 2005, 509-514).

Odbyło się 6 spotkań komisji mieszanej, posiadającej już oficjalny status. Na łamach „Lutherische Rundschau” publikowano szczegółowe relacje z prac komisji (Napiórkowski 2003a, 27). Komisja składała się w tym okresie z członków, ekspertów oraz sztabu, którego skład stanowili najwybitniejsi teologowie tamtych czasów: chociażby luteranin, nowotestamentowiec, Hans Conzelmann (1915-1989) i katolik Edward Schillebeeckx OP (1914-2009). Dodajmy na marginesie, że po latach książka Schillebeeckxa „The Church with an human face. A new and expanded theology of ministry”, wydana w roku 1985, została skrytykowana przez Kongregację Nauki Wiary, której prefektem od roku 1981 był kard. Joseph Ratzinger. Jako podstawę krytyki wskazano, że jest to pozycja zawierająca poglądy protestanckie na temat urzędu kapłańskiego w Kościele.

Tekst końcowy, czyli „Raport z Malty”, poświęcony został przede wszystkim pojmowaniu Pisma i Tradycji, po raz pierwszy zostało wówczas wyrażone przekonanie, że w nauce o usprawiedliwieniu obydwie Kościoły dostrzegają możliwość konsensu. Zasygnalizowano również w tym dokumencie, że urząd papieski może być widzialnym znakiem jedności Kościoła, wskazano tym samym, że kwestia prymatu piotrowego jest ważnym przedmiotem dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego.

Druga faza dialogu rozpoczęła się zaraz po publikacji „Raportu z Malty”. W 1973 powołano trzecią komisję mieszaną – formalnie drugą Grupę Studiów, składającą się po 6 członków z każdej ze stron (Napiórkowski 2003b, 71). Od roku 1977 pojawił się w niej pierwszy

teolog z bloku wschodniego, polski franciszkanin o. Stanisław Celestyn Napiórkowski.

Praca komisji wspólnej przyniosła dwa ważne dokumenty studyjne. Pierwszy z nich, mniej znaczący, to „Wieczera Pańska” z roku 1978. Drugi, raport eklezjologiczny „Urząd duchowny w Kościele”, opublikowany został w roku 1981⁴. Wskazuje on na różnice konfesyjne w rozumieniu funkcji owego ‘posługiwania’, a następnie formułuje pytania dotyczące przyszłych możliwości wzajemnego uznania urzędów kościelnych, przy czym zaznacza się, że luteranie nie negują apostołowości urzędów Kościoła rzymskokatolickiego. Luteranie jako swoisty efekt dialogu, zaczęli na własnym gruncie dowartościowywać urząd kościelny (Karski 2001, 265). Polski zbiór tekstów ukazujących ten proces eklezjologiczny ukazał się w roku 2014 (Hintz, Sojka 2014, 170-217).

Z okazji jubileuszów reformacyjnych opublikowano dwa ważne dokumenty: „Wszyscy pod jednym Chrystusem” z okazji 450. rocznicy ogłoszenie „Wyznania augsburskiego”, wydany w 1980 r., oraz „Marcin Luter – świadek Jezusa Chrystusa”, wydany w rocznicę 500. urodzin wittenberskiego reformatora, ogłoszony w roku 1983.

Wymienić należy również dwa dokumenty robocze: „Drogi do wspólnoty” z roku 1980 oraz raport końcowy „Jedność przed nami: modele, formy i fazy katolicko-luterańskiej wspólnoty kościelnej”, opublikowany w 1984 roku. Raport ten konstatuje bardzo odważnie, jeśli wręcz nie na wyrost, że dokument „Urząd duchowny w Kościele” z roku 1981 wykazuje nie tylko konwergencje, a wręcz jednomysłność w rozumieniu wspólnego kapłaństwa, urzędu duchownego ordynacji i sukcesji apostołskiej („Jedność przed nami. Raport Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterańskiej (1984)” 2001, 283). Pojęcie konwergencja – to definicyjnie „zbieżność lub powstawanie zbieżności” („Konwergencja” 2019) – stało się słowem-kluczem ekumenizmu. Faza druga kończy się więc sześcioma ważnymi dokumentami.

⁴ Syntetyczne omówienie przebiegu i treści faz dialogu: Hintz 2019, 47-59.

Trzecia faza dialogu została zdominowana dyskusją na temat istoty Kościoła w świetle nauki o usprawiedliwieniu i nauki o sakramentach. Wspólna komisja pracowała podczas 8 sesji plenarnych, które doprowadziły do wydania za ledwie jednego oficjalnego dokumentu („Lutheran-Roman-Catholic dialogue” 2019). Podkreślić należy, że 4 sesja w dniach 27 lutego-3 marca 1989 r. obradowała w Opolu, a jednym z 6 członków zespołu ze strony katolickiej był bp Alfons Nossol (Karski 2003b, 350-351).

Podczas trzeciej fazy dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego rozpoczęto na szerszą skalę rozmowy na płaszczyznach Kościołów lokalnych, zwłaszcza w kontekście północnoamerykańskim, fińskim, skandynawskim i niemieckim. Niestety, nie ma żadnych dowodów na to, by próbowano podjąć taką pogłębioną pracę teologiczną w latach 90. XX wieku na gruncie polskim.

Podsumowaniem trzeciej fazy dialogu jest „Kościół i usprawiedliwienie. Rozumienie Kościoła w świetle nauki o usprawiedliwieniu. Raport z trzeciej fazy Międzynarodowego Dialogu Luterkańsko-Rzymskokatolickiego” ogłoszony w roku 1993. Jest to najobszerniejszy ze wszystkich dotychczasowych dokumentów wypracowanych przez wspólną komisję. Dokument akcentuje wspólne elementy w rozumieniu usprawiedliwienia i Kościoła, czyli konwergencje, ale wskazuje również na punkty sporne (Meyer 1995, 18).

Po dwóch latach od publikacji „Kościół i usprawiedliwienie”, w 1995 ukazała się pierwsza redakcja tekstu przyszłej „Deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”. Kościoły członkowskie Światowej Federacji Luterkańskiej miały się oficjalnie odnieść do zapisów tekstu roboczego⁵. Przeciwnikami ratyfikacji deklaracji przez stronę luterkańską było 251 teologów niemieckich, sygnatariuszy słynnego listu, w tym między innymi: Oswald Bayer, Gerhard Ebeling, Wilfried Härle, Martin Honecker czy Michael Welker („German Professors Protest JDDJ” 1999). Obszerną

⁵ Kulisy powstawania i redakcji tekstu: Hintz 1998.

krytykę sformułował również Eberhard Jüngel, krytykując ogólność deklaracji, a zwłaszcza brak praktycznych konsekwencji z przyjęcia owego dokumentu (Jüngel 1999). W polskim kontekście wskazać możemy na krytyczne odezwy ewangelistów ze środowiska związanego z Centrum Misji i Ewangelizacji w Dziegielowie.

Ostatecznie deklarację podpisał w imieniu Kościoła rzymskokatolickiego, na uroczystości w Augsburgu w dniu 31 października 1999 roku, przewodniczący i zarazem wówczas sekretarz Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan, Australijczyk, kard. Edward Cassidy, obecnie już 95-letni. Ze strony luterańskiej dokument parafował prezydent ŚFL bp Christian Krause. Wielu ewangelików miało jednak nadzieję, że to sam papież Jan Paweł II, jako zwierzchnik Kościoła rzymskokatolickiego, złoży swój podpis pod tekstem „Deklaracji o usprawiedliwieniu”⁶.

Czwarta faza dialogu na szczepku komisji międzynarodowej trwała do roku 2006 (Karski 2003a, 527). Komisja zajęła się pierwotnie trzema tematami: apostołskość, Eucharystia oraz kwestiami moralnymi. W roku 1997 postanowiono zrezygnować całkowicie z tematyki etycznej, która wywoływała zbyt duże spory po obu stronach. Wreszcie, w roku 2006 Komisja opublikowała dokument studyjny „Apostołskość Kościoła”, który jest dostępny w języku polskim na łamach „Studiów i Dokumentów Ekumenicznych” („Apostołskość Kościoła. Dokument studyjny Luteransko-Rzymskokatolickiej Komisji Jedności” 2010-2011). Dokument ten nie był w stanie rozstrzygnąć kontrowersji wokół 4 palących tematów: 1. święcenia kobiet, 2. prymatu papieskiego, 3. szczególnej roli hierarchii oraz 4. rozumienia apostołowości Kościoła.

Aktualna, piąta faza dialogu luterańsko-rzymskokatolickiego

Po wydaniu dokumentu „Apostołskość Kościoła” trwała trzyletnia przerwa w pracach komisji. Prace wznowiono w 2009 roku (LWF

⁶ Dokumentacja procesu opracowywania Deklaracji: *Deklaracja o Usprawiedliwieniu Historia powstania, tekst deklaracji, opinie, komentarze* 2000.

2019). W pracach wspólnej komisji brał początkowo udział, ze strony katolickiej, między innymi kard. Gerhard Ludwig Müller⁷, jako współprzewodniczący w latach 2009-2012, do czasu, gdy został Prefektem Kongregacji Nauki Wiary. Zastąpił go bp William Kenney (ur. 1946), biskup pomocniczy Birmingham, wcześniej Sztokholmu. Stronie luterkańskiej współprzewodniczy od początku tej fazy dialogu, emerytowany biskup Eero Huovinen (ur. 1944) z Finlandii (LWF 2018).

Za ważny punkt w budowaniu praktycznych relacji uznaje się raport z roku 2013: „Od konfliktu do komunii. Luterkańsko-katolickie wspólne upamiętnienie reformacji w 2017 roku. Raport luterkańsko-rzymskokatolickiej komisji dialogu ds. jedności”. Nie stanowi on oficjalnego dokumentu studyjnego piątej już fazy dialogu, lecz można go uznać za raport o wymiarze praktycznym, swoiste *modus operandi* na rok 2017. Jak zauważa Zygfryd Glaeser: „Jego celem było głębsze, bezpośrednie przygotowanie luterkańów i katolików do wspólnego upamiętnienia 500. rocznicy Reformacji” (Glaeser 2017, 51). Dokument ten jest nie tylko owocem i pewnym podsumowaniem pracy w zakresie historycznym, stwierdzającym, że wspólne zrozumienie przyczyn Reformacji XVI oraz analiza różnych dróg Kościołów powinna być podstawą poszukiwania i odkrywania jedności (Perzyński 2017, 137), ale zawiera również duży materiał studyjny dotyczący zagadnień teologicznych, w tym, w sposób szczególny, zawiera wykład teologii Marcina Lutra (*Od konfliktu do komunii. Luterkańsko-katolickie wspólne upamiętnienie reformacji w 2017 roku. Raport luterkańsko-rzymskokatolickiej komisji dialogu ds. jedności* 2017, 57-104 {Rozdział 4}). Raport stanowi jednak przede wszystkim zaproszenie do wspólnej modlitwy, do pokuty za podział Kościoła w roku 1517. Drugie wydanie dokumentu w języku polskim

⁷ Warto przypomnieć, że kard. Gerhard L. Müller uzyskał doktorat z teologii dogmatycznej na podstawie dysertacji poświęconej teologii Dietricha Bonhoeffera: „Kirche und Sakramente im religionslosen Christentum. Bonhoeffers Beitrag zu einer ökumenischen Sakramententheologie” napisanej pod kierunkiem kard. Karla Lehmana w roku 1977.

zawiera dodatek liturgiczny – pomoc do ekumenicznego upamiętnienia jubileuszu nazwany: „Wspólna Modlitwa” (*Od konfliktu do komunii. Luteransko-katolickie wspólne upamiętnienie reformacji w 2017 roku. Raport luteransko-rzymskokatolickiej komisji dialogu ds. jedności 2017*, 123-149). Ważnym elementem raportu z roku 2013 jest końcowa partia, gdzie zawarty jest pięć ekumenicznych imperatywów.

Obecnie, to jest na początku roku 2020, oficjalna strona ŚFL, ani strona Instytutu Badań Ekumenicznych Federacji, nie informuje na temat prac komisji. Jedyna wzmianka, która dotyczy dokumentu eklezjologicznego, wskazuje, że znajduje się on w fazie konsultacji („Lutheran-Roman Catholic Dialogue” 2019). Ostatnie posiedzenie komisji miało miejsce w Klingenthal, we Francji, w dniach 18-24 czerwca 2018, z intencją przygotowania raportu końcowego, który będzie nosił tytuł „Baptism and Growth in Communion” (World Council of Churches 2018).

Na początku roku 2020, oficjalna strona *Pontifical Council for Promoting Christian Unity* jest bardzo zdawkowa w informacjach, nie podaje nawet aktualnej tematyki prac komisji (Pontifical Council for Promoting Christian Unity 2020). Z zapisów znajdujących się na oficjalnej stronie internetowej Światowej Federacji Luterńskiej (LWF) można jedynie dowiedzieć się o finalizacji prac oraz że współprzewodniczącymi komisji są emerytowany biskup Helsinek, Eero Huovinen, a ze strony katolickiej Leonard William Kenney. Prace nad dokumentem są praktycznie nieobecne w Internecie. Jak mawia młodzież, jak czegoś nie ma w necie, to tak naprawdę to nie istnieje. Jedynie z głęboko ukrytego szkicu Theodora Dietera, dyrektora Instytut Ekumenicznego w Strasbourgu, możemy się dowiedzieć, czego dotyczyć będzie „Baptism and Growth in Communion”, a mianowicie pogłębiania wspólnoty eklezjalnej opartej na wzajemnym uznawaniu chrztu (Dieter 2016). Tekst został przedłożony Radzie ŚFL w roku 2019 oraz odpowiednim czynnikom w Watykanie do dalszego procedowania.

Znaczenie obchodów Jubileuszu 500-lecia Reformacji dla dialogu bilateralnego: doświadczenia polskie i międzynarodowe

Rok 2017 przeżywany był przez luteran, ale można rzec szerzej – przez ewangelików na całym świecie – jako Jubileusz 500 lat Reformacji. Szczególne znaczenie w przygotowaniach do światowych obchodów jubileuszu Reformacji miało modlitewne spotkanie zwierzchnika Kościoła rzymskokatolickiego, papieża Franciszka, ze Światową Federacją Luterancką na nabożeństwie w ewangelickiej katedrze w Lund, w historycznym dniu 31 października 2016, dokładnie w 499. rocznicę ogłoszenia przez ks. dr. Marcina Lutra „95 Tez przeciw odpustom”. Podczas tamtej celebracji ogłoszono tekst określany jako „Deklaracja Wspólna z okazji wspólnego katolicko-luteranckiego upamiętnienia 500-lecia Reformacji Lund, 31 października 2016”, który akcentuje, że „to, co nas łączy, jest większe niż to, co nas dzieli”. W Deklaracji z Lund stwierdzono, że posługa pojednania jest jednym z podstawowych obowiązków chrześcijańskiego sumienia (Glaeser 2017a, 163).

Najważniejsze wydarzenia w skali światowej miały miejsce w kolebce Reformacji, w Niemczech, a każdy z krajowych Kościołów członkowskich ŚFL na swój sposób celebrował lub tylko upamiętniał jubileusz.

W ramach przygotowań do obchodów jubileuszu w Stanach Zjednoczonych, we wrześniu roku 2016, ukazał się ważny dokument „Declaration on the Way”, znany w Polsce jako „Deklaracja w drodze: Kościół, służba i eucharystia”, autorstwa ELCA (Ewangelicko-Luteranckiego Kościoła w Ameryce) i rzymskokatolickiej Konferencji Biskupów USA („Declaration on the Way” 2016). Deklaracja składa się z „Wprowadzenia”, które omawia stanowiska w sprawie osiągniętych porozumień, następnie rozdziały „Porozumienia w luterancko-rzymskokatolickich dialogach – wypracowane i udokumentowane” oraz „Pozostające różnice i rozważania zmierzające do pojednania” prezentują to, co udało się już osiągnąć i to, co stanowi wciąż przedmiot sporu. Dokument kończą wnioski i dalsze rekomendacje.

Drugi godny przywołania tekst to niemiecki „Uzdrowić pamięć, składać świadectwo o Chrystusie”, także wydany pod koniec 2016 r. przez Radę EKD i rzymskokatolicką Konferencję Biskupów Niemieckich („Erinnerung heilen – Jesus Christus bezeugen. Ein gemeinsames Wort zum Jahr 2017” 2016). Także w Niemczech opublikowano dokument „Pojednani ze sobą – słowo Kościołów członkowskich Wspólnoty Roboczej Kościołów Chrześcijańskich w Niemczech (ACK)”. Przywołać też należy porozumienie wypracowane na gruncie fińskim w roku 2017 („Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist and Ministry. A Report from the Lutheran-Catholic Dialogue Commission for Finland” 2017).

W polskim kontekście na gruncie bilateralnym wskazać możemy jedynie dokument zupełnie niezwiązany z jubileuszem Reformacji i refleksją teologiczną zawartą w dialogu światowym, a mianowicie: „Luterańsko-Rzymskokatolickie Przesłanie w 1050-lecie Chrztu Polski” ogłoszone 15 kwietnia 2016 r. w Poznaniu w związku z ogólnopolską celebracją 1050. rocznicy chrztu Mieszka I.

Polskie obchody Jubileuszu 500 lat Reformacji miały ogromną dynamikę. Zaledwie stutysięczna społeczność polskich ewangelików trojga wyznań była w stanie nie tylko niemal we wszystkich większych miastach, jak też w mniejszych ośrodkach, zaprezentować dziedzictwo Reformacji, ale w dużej mierze udało się przebić do... „ponadprzeciętnego odbiorcy” dóbr kultury i nauki w Polsce. Ogólnopolskie Centralne Obchody Jubileuszu 500 lat Reformacji miały miejsce w Warszawie w dniach 27-29 października 2017. Dla tego wydarzenia przyjęto popularną nazwę ‘Weekend Reformacyjny’. Uroczysta Sesja Jubileuszowa odbyła się 27 października na Zamku Królewskim w Warszawie. Zgromadziła nie tylko liczne grono ewangelików, ale również oficjalnych gości ekumenicznych i przedstawicieli władz państwowych. Obecni byli m.in. prezydent Andrzej Duda, prezydent Warszawy Hanna Gronkiewicz-Waltz, były premier Jerzy Buzek, zwierzchnicy Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, w tym metropolita Sawa oraz biskupi Kościoła

Rzymskokatolickiego na czele z prymasem Polski abp. Wojciechem Polakiem (Karski 2017, 11). Było to wydarzenie o charakterze zamkniętym i elitarnym.

W sprawozdaniu za rok 2017 zwierzchnik Kościoła luterkańskiego w Polsce, biskup Jerzy Samiec, podkreślił, że był to dla ewangelików rok jubileuszu, który dał wiele radości. Rezygnując z ewaluacji czy hierarchizowania wydarzeń, zaznaczył jednocześnie, że największym wydarzeniem były Ewangelickie Dni Kościoła, który miały miejsce na Śląsku Cieszyńskim w dniach 15-18 czerwca 2017 (Samiec 2017, 35). Wiele wydarzeń, zwłaszcza konferencji naukowych, miało głęboko ekumeniczny wymiar, ale podkreślił to, że udział ekumenicznych uczestników obchodów nie miał masowego, a wyłącznie elitarny charakter.

Wskazać też należy napięcia związane z polskimi obchodami Jubileuszu 500-lecia Reformacji. Przywołać należy jedynie hasłowo film Grzegorza Brauna „Luter i rewolucja protestancka” (*Luter i rewolucja protestancka. 100 minut prawdy na 500-lecie zakłamania* 2017) oraz napisaną w duchu szesnastowiecznej stylistyki⁸ oraz merytoryki kontrreformacyjnej, książkę Pawła Lisickiego (Lisicki 2017), jak też polemiczną działalność profesora KUL ks. Tadeusza Guza. Reakcje Kościoła rzymskokatolickiego na te antyekumeniczne wystąpienia były... ujmijmy to: bardzo różne.

Ekumenizm w Polsce – ekumenizm elit

Naszą analizę rozpoczęliśmy od pewnej próby opisu sytuacji ekumenizmu w Polsce w kontekście pontyfikatu Jana Pawła II. Na płaszczyźnie międzynarodowej Polska nie może się poszczycić ekumenicznymi dokumentami lokalnymi na miarę tych z USA, Niemiec czy Finlandii. Ale z drugiej strony, w jakim innym kraju wychodzą aż 3 naukowe czasopisma poświęcone problemom ekumenizmu? Najstarsze z nich,

⁸ Zbieżności w narracji Brauna i Lisickiego z szesnastowieczną antyluterkańską polemiką Johanna Cochläusa przedstawia Sojka 2018.

wydawniczo związane ze środowiskiem ewangelickim, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”⁹, wydawane jest nieprzerwanie od roku 1983, czyli 37 lat. Pierwszym i wieloletnim redaktorem naczelnym był Karol Karski, a od roku 2018 czasopismo kierowane jest przez Jerzego Sojkę i wydawane w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. Drugi tytuł to wydawane od 1991 „Roczniki Teologiczne” w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, jako „Roczniki Teologii Ekumenicznej” w latach 2009-13, dawniej zeszyt 7: Teologia ekumeniczna¹⁰ i potem od 2014 znowu pod pierwotną nazwą, obecnie pod redakcją ks. Przemysława Kantyki. Kolejny periodyk ekumeniczny, „Studia Oecumenica”¹¹, to czasopismo wydawane w Opolu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego od 2001 roku, prowadzone przez ks. Piotra Jaskółę, a następnie ks. Rajmunda Poradę. Przywołać należy również prymarnie kanonistyczne czasopismo wydawane w Uniwersytecie Śląskim od roku 2013 zajmujące się również problematyką ekumenizmu, jest to „Ecumeny & Law”¹².

W KUL, w roku 1983, dotychczasowa Sekcja Teologii Porównawczej i Ekumenicznej (działająca od 1970) została przekształcona w Instytut Ekumeniczny KUL – pierwszy w Polsce odrębny instytut naukowo-badawczy oraz dydaktyczny zajmujący się problematyką ekumeniczną oraz teologią porównawczą. Pierwszym kierownikiem IE KUL był bp Alfons Nossol. Drugim ośrodkiem studiów ekumenicznych w Polsce jest Instytut Ekumenizmu i Badań nad Integracją Uniwersytetu Opolskiego. W Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie działa Instytut Teologii Fundamentalnej, Ekumenii i Dialogu. Przez długie lata istniała

⁹ Strona internetowa czasopisma: <https://side.chat.edu.pl/>. Dostęp: 2019.10.19.

¹⁰ Strona internetowa czasopisma: <https://tnkul.pl/roczniki-teologiczne>. Dostęp: 2019.10.19.

¹¹ Strona internetowa czasopisma: <http://www.studiooecumenica.uni.opole.pl/>. Dostęp: 2019.10.19.

¹² Strona internetowa czasopisma: <https://www.ecumeny-and-law.us.edu.pl/>. Dostęp: 2019.10.19.

w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie samodzielna katedra ekumenizmu prowadzona przez prof. Karola Karskiego, obecnie funkcjonuje jako Katedra Nauk o Religii i Ekumenizmu. Przez wiele lat luteranin Karol Karski prowadził zajęcia z ekumenizmu w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, przekształconej w roku 1999 w Uniwersytet Kardynała Stefan Wyszyńskiego w Warszawie. Obecnie w UKSW funkcjonuje katedra religiológii i ekumenizmu.

Ważnym ośrodkiem popularyzacji ekumenizmu jest działająca już piąty rok Akademia Ekumeniczna, zorganizowana wokół Biblioteki Śląskiej w Katowicach („Akademia Ekumeniczna w Katowicach”). Od roku 2012 pod patronatem ChAT działa w Warszawie Ekumeniczny Uniwersytet Trzeciego Wieku („O nas – Ekumeniczny Uniwersytet Trzeciego Wieku” 2019).

Co roku odbywa się w całej Polsce Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan, zwany w Warszawie ‘karnawałem ekumenicznym’, który w stolicy trwa ponad dwa tygodnie, ale w innych ośrodkach obchody tego cyklicznego wydarzenia, już tak barwnie nie wyglądają. Wiele w tym względzie zależy od zaangażowania ordynariusza – lokalnego biskupa rzymskokatolickiego czy diecezjalnego referenta ekumenicznego oraz od ich chęci włączenia się w ruch ekumeniczny. To personalne zawieszenie ekumenizmu polskiego jest jego obiektywną słabą stroną. Bo z jednej strony mamy wspaniałych pasjonatów, badaczy ekumenistów światowej klasy, a z drugiej tych, którzy raz do roku po prostu muszą ten ekumenizm uprawiać, by powrócić do cytatu z Częstochowy.

Nie najlepiej funkcjonuje również komisja luterancko-rzymskokatolicka, jak nazywamy ją my, luteranie. Na oficjalnej stronie Episkopatu Polski, mimo moich wielu osobistych działań w tym zakresie, wciąż widnieją nazwy zespołów ds. dialogu ekumenicznego: Bilateralny Zespół Katolicko-Prawosławny, Zespół ds. Dialogu ze Wspólnotą Kościelną Adwentystów Dnia Siódmego oraz na samym dole: Zespół ds. Kontaktów ze Wspólnotą Kościelną Ewangelicko-Augsburską, któremu współprzewodniczy biblista, bp prof. Roman Pindel. Dla autora tego

opracowania, jako współprzewodniczącego komisji ze strony luteran-skiej, określenie 'Wspólnota Kościelna Ewangelicko-Augsburska' jest nieakceptowalne. Czy nie można zapisać po prostu Bilateralny Zespół Katolicko-Luteran-ski, skoro na forum światowym osiągnęliśmy daleko idące zbliżenie? Wskazać też należy, że w roku Jubileuszu Reformacji zespół nie podjął żadnych działań.

Perspektywy zbliżenia po Jubileuszu 500-lecia Reformacji, czyli od konfliktu do...

Za nami droga ponad 500 lat relacji luteran-sko-rzymskokatolickich, nazwanych przez dokument z roku 2013, i słusznie, konfliktem. Choć 500 lat temu nie było nazw luteranie i rzymscy katolicy, to jednak w tych pojęciach tożsamościowych, dzisiaj i od wielu już lat, funkcjonujemy. Za nami droga 50 lat dialogu luteran-sko-katolickiego, który odszedł od paradygmatu konfliktu, przeszedł w fazy wzajemnego poznawania się, co najlepiej uwidacznia „Raport z Malty”. Kolejnymi krokami były próby sformułowania wspólnego oświadczenia, czyli deklaracji w sprawie, która była osiłą konfliktu w XVI wieku, to jest w kwestii nauki o usprawiedliwieniu. Po drodze wskazywano na konwergencje i dyssensy, różnice w akcentach, ale i wyraźne rozbieżności w kwestiach sakramentologii i eklezjologii. Zrezygnowano z badań w zakresie teologii moralnej. W 1999 roku udało się opublikować dokument – deklarację wspólnego pojmowania soteriologii a następnie ogłosić go światu. „Wspólna deklaracja...” jest bez wątpienia najważniejszym dziełem ekumenizmu na świecie w XX wieku. Bez precedensu w jakimkolwiek innym dialogu teologicznym. Ewangelicy wówczas ufali, że jest to krok milowy, a zarazem, że jest to kolejny ważny krok na drodze do coraz bliższej wspólnoty.

Rok 2000 przyniósł publikację słynnego dokumentu „Deklaracja o jedności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła *Dominus Iesus*”. Ta deklaracja Kongregacji Nauki Wiary Kościoła Rzymskokatolickiego odnosiła się pierwotnie do sytuacji w Azji, a zwłaszcza

w Indiach. Jej ekskluzywistyczne zapisy eklezjologiczne zostały jednak odniesione, być może wbrew intencjom, przede wszystkim do dialogu luterkańsko-katolickiego. Wbrew wyrażanym wówczas przez ewangelików sądom o początku epoki lodowcowej ekumenizmu, *Dominus Iesus* nie przyniósł aż takich szkód, jak 20 już lat temu prorokowano.

Nowe nadzieje wyraził dokument z roku 2013, czyli „Od konfliktu do komunii”, który próbuje nie tylko wspólnie zrozumieć przyczyny Reformacji XVI, a następnie rozbieżne drogi Kościołów na przestrzeni wieków, ale wskazuje na Jezusa Chrystusa jako podstawę poszukiwania i odkrywania jedności, wskazuje również na chrzest jako istotną płaszczyznę ekumenicznego zbliżenia partnerów (Perzyński 2017, 137). Dokument z roku 2013 jest wciąż nieodkryty na polskiej płaszczyźnie lokalnej, choć posiada 2 gruntowne opracowania autorstwa katolickich teologów Wojciecha Hanca (Hanc 2015) oraz przywołane już powyżej autorstwa Zygryda Glaesera. Obydwaj badacze wskazują na płaszczyznę praktycznej aplikacji teologicznych zdobyczy trwającego już ponad 50 lat dialogu – po pierwsze: krytycznie ocenić przeszłość, po drugie: otworzyć się na wzajemną wymianę darów duchowych, i po trzecie: przejść proces „oczyszczenia pamięci” (Glaeser 2017b, 55).

Artykuły z zakresu ekumenizmu nie znajdują jednak szerszej reakcji innych badaczy zarówno w obrębie nauk teologicznych, jak też poza nimi; a ich cytowalność jest praktycznie zerowa. To taki papierek lakmusowy, który tylko uprawomocnia sformułowaną powyżej tezę o polskim ekumenizmie elit. Nieistotne są w tym kontekście tradycje polskiego zbliżenia luteran i katolików, sięgające nawet dawniej niż „Dekret *Unitatis redintegratio*”. Można wręcz sformułować pytanie: kto w Polsce wie o długoletniej tradycji nabożeństw ekumenicznych w warszawskich kościołach – katolickim św. Marcina czy luterkańskim Wniebowstąpienia Pańskiego? Garstka pasjonatów.

Kto posiada wiedzę o jakże progresywnej deklaracji „Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na proggu trzeciego tysiąclecia” polskich Kościołów z roku 2000 („Sakrament chrztu

znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu trzeciego tysiąclecia” 2000) ? Ten dokument wyprzedza aktualnie procedowane ustalenia międzynarodowej Komisji mieszanej o 20 lat i to w wymiarze multilateralnym!

Polskie obchody Jubileuszu 500-lecia Reformacji miały bardzo ciekawy przebieg, były adresowane do różnego kręgu adresatów. Wskazać można dużą liczbę wydarzeń o randze naukowej. Odbyły się liczne konferencje naukowe o zasięgu krajowym oraz sympozja popularne, wiele było w nich też akcentów ekumenicznych (Below 2017). Olbrzymi – jak na możliwości polskiego środowiska ewangelickiego jest publikacyjny dorobek związany z przeżywaniem Jubileuszu (Sokół 2018). Specjalne numery poświęcone problematyce reformacyjnej, w dużej mierze o popularnym charakterze wydały katolickie czasopisma: warszawski kwartalnik „Więź” (3/2017), krakowski miesięcznik „ZNAK” (749 - 10/2017) oraz dominikański miesięcznik „W drodze” (10/2017). „Tygodnik Powszechny” wydał dodatek do nr 44/2017 datowany na 29 października 2017. Wydawany przez Komitet Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk periodyk „Studia Nauk Teologicznych PAN” dedykował numer 13 rocznika – za rok 2018 problematyce związanej mniej lub bardziej z obchodami 500-lecia Reformacji. Niemal wyłącznie problematyce ewangelickiej poświęcony był numer 13 (za rok 2017) „Studia Oecumenica”. Wiele naukowych czasopism katolickich opublikowało artykuły poświęcone teologii reformacyjnej, ale już najbardziej prestiżowy katolicki kwartalnik naukowy „Collectanea Theologica”, wychodzący od roku 1920, problematykę Jubileuszu 500 lat Reformacji pominął – ani jeden a artykułów tam opublikowanych w roku 2017 i 2018 nie dotyczył problematyki teologii ekumenicznej czy ewangelickiej. Najpopularniejszą formą publikacyjną roku jubileuszowego były jednak monografie wieloautorskie, *de facto* zbiory luźno powiązanych ze sobą rozdziałów.

Jak stwierdza angielski, rzymskokatolicki duchowny, ks. Peter Hocken (1932-2017), za pontyfikatu papieża Franciszka Kościół rzymskokatolicki

przeżywa drugą paradygmatyczną zmianę katolickiego ekumenizmu, podążającą w kierunku wyakcentowania roli Ducha Świętego, czyli kreatywności, nowości czy wręcz niespodzianki (Hocken 2015, 106). Pierwszym paradygmatem był chrystocentryzm, który przekształca się obecnie w kierunku pneumatocentryzmu. To pozwala, jak twierdzi Hocken, papieżowi z Argentyny na zaakceptowanie, a wręcz wysławienie różnorodności, a nie tylko na, za ledwie, postawę tolerancji dla różnorodności. To bliskie jest ewangelickiej wizji jedności w pojednanej różnorodności. Czy ta wizja i program mogą być realizowane także w wymiarze lokalnym, polskim? Powyższa analiza pokazuje, że ów pneumatocentryzm bardzo powoli dociera do lokalnego Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce.

Głównym wyzwaniem dla polskich relacji wewnątrzchrześcijańskich jest aplikacja wyników dialogu światowego pod strzechy parafialnych Kościołów, do szkolnej katechezy, do nauczania ekumenizmu w seminariach duchownych, nie wybranych, a wszystkich! Nie tylko w Opolu, Warszawie, Katowicach, Lublinie czy może w Krakowie, lecz wszędzie, rzetelnie, w duchu ekumenizmu i najlepiej w formie wykładów prowadzonych przez teologów z bratnich czy siostrzanych Kościołów. Planowane przez polski episkopat zmniejszenie liczby godzin zajęć z zakresu ekumenizmu do za ledwie 15, pokazuje znikome, marginalne wręcz miejsce ekumenizmu w *ratio studiorum* teologii katolickiej w Polsce.

Prawdziwy, praktyczny ekumeniczny dialog odczuwalny na dole, czyli obecność liturgiczna duchownych obydwu wyznań podczas chrztów, ślubów i pogrzebów w rodzinach mieszanych wyznaniowo, powinna mieć miejsce każdorazowo, a nie tylko wtedy, kiedy miejscowy ordynariusz rzymskokatolicki wyrazi na to zgodę.

W roku 2020 przypada okrągła, 25-ta rocznica ogłoszenia encykliki ekumenicznej *Ut unum sint* przez Jana Pawła II. Jest to znakomita okazja, by nad przesłaniem tego dokumentu mogli razem pochylić się nie tylko specjaliści, teologowie, ale też przewodnicy duchowi Kościołów. Taką płaszczyzną może być wspólna konferencja rzymskokatolickiego

episkopatu Polski wraz ze wszystkimi biskupami Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej. Spotkanie to mogłoby stać się płaszczyzną do zbadania, co zostało zrealizowane z postulatów i wizji zawartych w *Ut unum sint*, możliwością przełamania stereotypów, wzajemnego poznania i zrozumienia tego, co drugą stroną może boleć w kontekście bilateralnych, lokalnych relacji.

Jeśli nie rok 2020, to może następny, 2021, jako czas ekumenicznego spotkania polskich biskupów różnych wyznań: będzie to 30-ta rocznica spotkania modlitewnego Jana Pawła II w prawosławnej Katedrze św. Mikołaja w Białymstoku oraz w ewangelickim Kościele Świętej Trójcy w Warszawie.

Jeśli te powyżej wymienione propozycje na wspólnej drodze, te postulatywne kroki nie zostaną uczynione lub chociażby wzięte pod uwagę, nasz ekumenizm w Polsce wciąż pozostanie, by użyć języka giełdowego, w trendzie bocznym, bez perspektyw na wzrost indeksów ku górze. Wtedy przedłożona powyżej diagnoza, mówiąca że polski ekumenizm to zjawisko, które można nazwać ekumenizm elit, pozostanie niestety aktualna, jako prognoza na wiele lat.

Bibliografia

- „Akademia Ekumeniczna w Katowicach.” Dostęp 2019.11.05. <https://mojekatowice.pl/i,akademia-ekumeniczna-w-katowicach,378054,882535.html>.
- „Apostolskość Kościoła. Dokument studyjny Luterancko-Rzymskokatolickiej Komisji Jedności.” 2010-2011. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 67: 83–141 (część pierwsza i druga); 68–69: 106–215 (część trzecia i czwarta).
- Below, Jerzy. 2017. „Jak i gdzie świętowaliśmy. Wydarzenia roku jubileuszowego.” W *Kalendarz ewangelicki 2018*. Red. J. Below, 116-123. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.
- „Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist and Ministry. A Report from the Lutheran-Catholic Dialogue

- Commission for Finland”. 2017. Dostęp: 2019.11.10. <https://evl.fi/our-work/international-dimension/ecumenism/conversations-and-agreements>.
- „Declaration on the Way”. 2016. Dostęp: 2019.10.20. Tekst polski: <http://luter2017.pl/deklaracja-drodze-kosciol-sluzba-eucharystia-rzymskokatolicko-luteranski-dokument-usa/>.
- Deklaracja o Usprawiedliwieniu Historia powstania, tekst deklaracji, opinie, komentarze*. 2000. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.
- „Deklaracja Wspólna z okazji wspólnego katolicko-luterńskiego upamiętnienia 500-lecia Reformacji Lund, 31 października 2016.” 2016. Dostęp: 2019.11.10. <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,28042,tekst-wspolnej-deklaracji-katolikow-i-luteran.html>.
- Dieter, Theodor. 2016. *From Conflict to Communion – Baptism and Growth in Communion*. Dostęp: 2019.11.17. <https://www.strasbourg-institute.org/wp-content/uploads/2016/10/From-Conflict-to-Communion-Baptism-and-Growth-in-Communion-TD.pdf>.
- „Erinnerung heilen – Jesus Christus bezeugen. Ein gemeinsames Wort zum Jahr 2017.” 2016. Dostęp: 2019.11.17. https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/erinnerung_heilen_gt24.pdf.
- „German Professors Protest JDDJ.” 1999. Dostęp: 2019.10.26. <https://www.archives.wordalone.com/docs/wa-german-professors.shtml>.
- Glaeser, Zygfryd. 2017a. *Ekumenizm w nauczaniu papieży po Soborze Watykańskim II*. Kamień Śląski-Opole: Instytut Badań Nauczania Papieskiego.
- Glaeser, Zygfryd. 2017b. „Od konfliktu do komunii. W kontekście luteransko-katolickich obchodów 500-lecia Reformacji.” *Studia Oecumenica* 17: 51-68.
- Hanc, Wojciech. 2005. „Podstawy i pojęcie ekumenizmu w ujęciu dekretu «Unitatis redintegratio» Soboru Watykańskiego II.” *Studia Theologica Varsaviensia* 43 (1): 164-171.

- Hanc, Wojciech. 2015. „«Od konfliktu do komunii». Przyczynek do wspólnego luterkańsko-katolickiego upamiętnienia 500. rocznicy Reformacji.” *Studia Włocławskie* 17: 145–174.
- Hintz, Marcin. 1998. „Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu Światowej Federacji Luterkańskiej i Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan (zmiany redakcyjne).” *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 41 (1): 51-60.
- Hintz, Marcin. 2015. „Możliwości ekumenicznych obchodów jubileuszu 500-lecia reformacji – przeszkody, szanse i wyzwania.” *Collectanea Theologica* 85 (3): 123-142.
- Hintz, Marcin. 2019. „50 lat dialogu luterkańsko-katolickiego.” W *Od konfliktu do komunii - wokół relacji międzywyznaniowych w Polsce*. Red. J. Budniak, 47-59. Katowice: Wydawnictwo św. Jacka.
- Hintz, Marcin i Jerzy Sojka, red. 2014. *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterkańskiej*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.
- Hocken, Peter. 2015. „Druga paradygmatyczna zmiana katolickiego ekumenizmu.” W *Ekumenizm dla ewangelizacji*. Red. Przemysław Kantyka, Sławomir Pawłowski, 101-114. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jan Paweł II. 2017. „Ut unum sint.” W Zygryd Glaeser, *Ekumenizm w nauczaniu papieża po Soborze Watykańskim II*, 347-410. Kamień Śląski-Opole: Instytut Badań Nauczania Papieskiego.
- „Jedność przed nami. Raport Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterkańskiej (1984).” 2003. W *Bliżej wspólnoty. Kato-licy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. Karol Karski i Stanisław Celestyn Napiórkowski, 283-345. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Jüngel, Eberhard. 1999. *Das Evangelium von der Rechtfertigung des Gottlosen als Zentrum des christlichen Glaubens. Eine theologische Studie in ökumenischer Absicht*. Tübingen: Mohr Siebeck.

- Karski, Karol. 2001. *Protestanci i ekumenizm*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Karski, Karol. 2003a. „Czwarta faza dialogu.” W *Blżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. Karol Karski i Stanisław Celestyn Napiórkowski, 527-530. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Karski, Karol. 2003b. „Trzecia faza dialogu. Dialog.” W *Blżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. Karol Karski i Stanisław Celestyn Napiórkowski, 349-359. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Karski, Karol i Stanisław Celestyn Napiórkowski, red. 2003. *Blżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Karski, Michał. 2017. „Warszawskie obchody jubileuszu reformacji.” *Jednota* 4: 11.
- „Konwergencja.” 2019. Dostęp 2019.10.26. <https://www.sjp.pwn.pl/sjp/konwergencja;2564602>.
- Lisicki, Paweł. 2017. *Luter. Ciemna strona rewolucji*. Warszawa: Wydawnictwo Fronda.
- Luter i rewolucja protestancka. 100 minut prawdy na 500-lecie zakłamania*. 2017. Film w reż. Grzegorza Brauna. Warszawa: Fundacja Osuchowa.
- LWF. 2019. „Lutheran-Roman-Catholic dialogue.” Dostęp: 2019.11.03. <https://www.lutheranworld.org/content/lutheran-roman-catholic-dialogue>.
- LWF. 2018. „Annual meeting of the Lutheran–Roman Catholic Commission on Unity.” Dostęp: 2020.02.15. <https://www.lutheranworld.org/content/annual-meeting-lutheran-roman-catholic-commission-unity-0>.
- „Lutheran-Roman Catholic Dialogue. 2019.” Dostęp: 2019.10.28. <https://www.strasbourg-institute.org/en/lutheran-roman-catholic-dialogue/>.

- Meyer, Harding. 1995. „Kościół i usprawiedliwienie. Uwagi do Raportu końcowego trzeciej fazy międzynarodowego dialogu katolicko-luterańskiego.” *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 35: 13-18.
- Napiórkowski, Stanisław Celestyn. 2003a. „Czas przygotowania i pierwsza faza dialogu. Dialog.” W *Bliżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. Karol Karski i Stanisław Celestyn Napiórkowski, 17-37. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Napiórkowski, Stanisław Celestyn. 2003b. „Druga faza dialogu. Dialog.” W *Bliżej wspólnoty. Katolicy i luteranie w dialogu 1965-2000*. Red. Karol Karski i Stanisław Celestyn Napiórkowski, 71-164. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Od konfliktu do komunii. Luterańsko-katolickie wspólne upamiętnienie reformacji w 2017 roku. Raport luterańsko-rzymskokatolickiej komisji dialogu ds. jedności*. 2017. Dziegielów: Wydawnictwo WARTO.
- „O nas – Ekumeniczny Uniwersytet Trzeciego Wieku.” 2019. Dostęp: 2019.11.05. <https://www.eutw.edu.pl/o-nas/>.
- Ostruszka, Łukasz. 2018. „Luter w epoce lajków. Analiza obchodów 500-lecia Reformacji w mediach społecznościowych – wnioski i wyzwania.” *Gdański Rocznik Ewangelicki* 12: 297-310.
- Perzyński, Andrzej. 2017. „Document `From Conflict to Communion`. Some Historical Approaches.” *Gdański Rocznik Ewangelicki* 11: 128-136.
- Pontifical Council for Promoting Christian Unity. 2020. „Lutheran-Roman Catholic Commission on Unity.” Dostęp 2020.02.13. <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-occidentale/luterani/dialogo.html>.
- „Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu trzeciego tysiąclecia.” 2000. Dostęp: 2019.10.17. <https://ekumenizm.wiara.pl/doc/477992.Sakrament-chrztu-znakiem-jednosci-Deklaracja-Kosciolow-w-Polsce>.
- Samiec, Jerzy. 2017. „Wiele pracy i radości.” W *Kalendarz ewangelicki 2018*. Red. J. Below, 34-51. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Augustana.

- Seidel, Jürgen. 2005. „Hermann Dietzfelbinger.” W *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (BBKL). Tom 24, 509-514. Nordhausen: Bautz.
- Sojka, Jerzy. 2018. „Luter jako arcyheretyk i rewolucjonista – powrót XVI-wiecznej antyreformacyjnej polemiki w polskiej debacie w roku jubileuszu 500 lat Reformacji.” W *Marcin Luter 1517–2017*. Red. Krzysztof Obremski, 113-133. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Sokół, Aneta. 2018. „Książka ewangelicka 2017. Publikacje wydane w Roku Reformacji (z zestawieniem bibliograficznym).” *Ewangelik* 39 (2): 80-105.
- World Council of Churches. 2018. „Catholic-Lutheran dialogue yields fruits for reflection.” Dostęp: 2019. 11.04. <https://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/catholic-lutheran-dialogue-yields-fruits-for-reflection>.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2020

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanoli Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 16,7

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (ZYGFRYD GLAESER)..... 745

ARTYKUŁY

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, „*Dekret Unitatis redintegratio*”
jako magna charta ekumenizmu..... 749

KARD. KURT KOCH, *Ut unum sint – die Enzyklika zur Vertiefung des ökumenischen Einsatzes der römisch-katholischen Kirche*..... 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sakramentalność Kościoła jako pra-problem ekumeniczny* 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ekumenizm w dokumentach Ogólnoprawosławnego Soboru na Krecie w 55 rocznicę „Dekretu o Ekumenizmie Unitatis redintegratio”* 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Dekret Unitatis redintegratio z perspektywy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego po 55 latach od jego ogłoszenia*..... 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *Rzymskokatolickie i prawosławne rozumienie ekumenizmu. Analiza porównawcza dokumentów „Unitatis redintegratio” (1964) i „Relacje Kościoła prawosławnego z pozostałym światem chrześcijańskim” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspektywy dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego po obchodach jubileuszu 500-lecia Reformacji w Polsce*..... 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Ekumena wartości: między ekumenizmem konfesyjnym a ekumenizmem globalnym. Refleksje wokół „Dekretu o Ekumenizmie” (1964) oraz „Dokumentu o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia” (2019)*..... 917

JÓZEF BUDNIAK, *Egzemplaryczny przykład recepcji dekretu soborowego o ekumenizmie Unitatis redintegratio na Śląsku Cieszyńskim* 941

ARTUR MATUSZEK, *Recepcja „Dekretu o Ekumenizmie” w Czechach* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainische Kirchen und der Ruf zur christlichen Einheit* 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *Potrzeba ekumenizmu w opinii młodzieży słowackiej*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ekumeniczna formacja wyzwaniem i zadaniem Kościołów</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Formacja ekumeniczna i jej znaczenie dla całokształtu zjednoczeniowych zmagañ</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Istotne założenia ekumenicznej formacji w świetle dokumentu Papieskiej Rady do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej”</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>Obraz muzułmańskiego uchodźcy w komunikacji potocznej a kwestia bliźniego</i>	1077
Wykaz autorów	1097

Contents

Introduction (ZYGFRYD GLAESER) 745

ARTICLES

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, *“The Unitatis Redintegratio decree” as the Magna Carta of Ecumenism* 749

CARD. KURT KOCH, *“Ut unum sint” – an Encyclical that Deepens the Ecumenical Involvement of the Catholic Church* 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sacramentality of the Church as the Original Problem of Ecumenism*..... 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ecumenism in the Documents of the Pan-Orthodox Council of Crete on the 55th Anniversary of the “Decree on Ecumenism Unitatis Redintegratio”*..... 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Decree Unitatis redintegratio: a view from the Russian Orthodox Church 55 years after its announcement* 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *The Roman Catholic versus the Orthodox Understanding of Ecumenism A Comparative Analysis of “Unitatis redintegratio” (1964) and “Relations of the Orthodox Church with the Rest of the Christian World” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspective for Lutheran-Roman Catholic Dialogue after the 500th Anniversary of the Reformation in Poland* 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Community of values: between Confessional Ecumenism and Global Ecumenism. Reflections around the “Decree on Ecumenism” (1964) and the “Document on human brotherhood for world peace and coexistence” (2019)* 917

JÓZEF BUDNIAK, *Distinctive Example of the Reception of the Conciliar “Decree on Ecumenism Unitatis redintegratio” in Cieszyn Silesia*..... 941

ARTUR MATUSZEK, *Reception of the “Decree on Ecumenism” in the Czech Republic* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainian Churches and the Call to Christian Unity*... 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *The Need for Ecumenism in the Opinion of Slovakian Youth*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ecumenical Formation as a Challenge and a Task for Churches</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Ecumenical Formation and its Significance for the Entirety of Unifying Efforts</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Significant Assumptions of the Ecumenical Formation in the Light of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity document "The Ecumenical Dimension of Pastoral Formation"</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>The Image of Muslim Refugee in the Colloquial Communication and the Question of Neighbour</i>	1077
List of authors	1097

Wykaz autorów

abp Alfons Nossol, dyrektor@sebastianeum.pl, ul. Parkowa 1b, 47-325
Kamień Śląski

Zygfryd Glaeser, zygfryd.glaeser@uni.opole.pl, ul. Kard. Kominka 1a,
45-032 Opole

kard. Kurt Koch, kkoch@christianunity.va, Piazza del Sant'Uffizio,
11;00193 Roma, Włochy

Janusz Królikowski, jkroliko@poczta.onet.pl, Matki Bożej Fatimskiej
39, 33-100 Tarnów

abp Jerzy (Pańkowski), j.pankowski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Aka-
demia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771
Warszawa

bp Serafin (Włodzimierz Leonidowicz Amielczenkow), seraphim@
list.ru, 109044, Russia, Moscow, ul. Krutickaya, 17c7, Krutickoje
podvorie

Tadeusz Kałużny, tadeusz.kaluzny@upjp2.edu.pl; Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II w Krakowie, ul. Franciszkańska 1, pok. 044; 31-004
Kraków

bp Marcin Hintz, m.hintz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teo-
logiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Wojciech Świątkiewicz, wojciech.swiatkiewicz@us.edu.pl, Instytut So-
cjologii, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, ul.
Bankowa 11, 40-007 Katowice

Józef Budniak, jmbudniak@o2.pl, Katedra Prawa Kanonicznego i Eku-
menizmu, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Kato-
wicach, ul. Jordana 18, 40-043 Katowice

Adam Matuszek, amat2305@gmail.com, Vršovické náměstí 84/6,
101 00 Praha, Republika Czeska

Sergij Bortnyk, sbortnyk14@gmail.com, Kiev/Ukraine, at Lavrska St.
15, building 70a

Ondrej Štefaňak, ostefanak@ukf.sk, Katedra sociológie FF UKF v Nitre,
B. Slančíkovej 1, 949 01 Nitra, Słowacja

Wojciech Hanc, hanc@pro.onet.pl, ul. Prymasa Karnkowskiego 3, 87-
800 Włocławek

Krystian Muszalik, muszalikkrystian@poczta.fm, ul. Drzymały 1c,
45-342 Opole

Jan Kajfosz, jan.kajfosz@us.edu.pl, Instytut Nauk o Kulturze, Wydział
Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ul. Bielska
62, 43-400 Cieszyn